

СИТУАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Комунікативний підхід вивчення іноземної мови якнайповніше відображає специфіку її вивчення в вищих та загальноосвітніх навчальних закладах.

На сучасному етапі нові перспективи розвитку української політики, інтеграція України до Європи вимагають істотних змін також і в системі освіти нашої держави. На цьому етапі особливого значення набуває вивчення сучасних європейських мов. Згідно загальноєвропейських Рекомендацій Ради Європи, відтепер метою є не просто вивчення будь-якої мови, а вільне спілкування нею, тобто формування в індивіда іншомовної комунікативної компетенції. Комунікативна компетенція є основою комунікативного підходу. Оскільки, оволодіння мовленнєвою сферою іноземної мови відбувається завдяки комунікації, то ми повинні розглянути засади комунікативного методу.

Комунікативний метод є дуже багатоаспектним. У науці цей метод визначається як система функціонально взаємообумовлених частково методичних принципів, які об'єднані єдиною, стратегічною ідеєю, спрямованою на навчання будь-якому виду мовленнєвої діяльності.

Отже, зрозуміло, що для комунікативного методу такою ідеєю постає комунікативність навчання.

Також, необхідно зазначити, що «комунікативність» треба розглядати у значенні категорії методики як науки. «Без комунікативності немає сучасної методики» – зазначають В. Костомаров та О. Митрофанова [2, с.312].

У роботі визначаємо комунікативність як процес подібний до процесу комунікації. Тобто, комунікативний метод базується на тому, що процес навчання є моделлю комунікації. Вважається, що наближення до потреб комунікації можливо лише при врахуванні системи мовленнєвих засобів і відповідної організації матеріалу за допомогою ситуацій і мовленнєвих завдань [5, с. 40].

Метою даної роботи є розробка системи навчальних ситуацій, що забезпечують реалізацію комунікативного підходу.

Проблема мовленнєвої ситуації є основою в організації сучасного процесу навчання іноземної мови. Треба зазначити, що ця проблема стосується, насамперед, говоріння. Але очевидним є те, що будь-яке мовлення є ситуативним, тому треба говорити і про мовленнєві ситуації в процесі читання і аудіювання, що сприяло б підвищенню рівня комунікативності у оволодінні цими видами мовленнєвої діяльності.

Комунікативна спрямованість навчання – передумова успіху у практичному оволодінні англійською мовою, при цьому ми постійно шукаємо нові активні способи і форми навчальної діяльності студентів на заняттях. А саме, як організувати навчальний процес, щоб студенти були здатні використовувати іноземну мову як під час спілкування в реальних життєвих ситуаціях, так і для набуття знань, щоб вони були здатні орієнтуватися в соціокультурних аспектах країни, мова якої вивчається.

Отже, практика багатьох науковців показала, що цьому значною мірою сприяє атмосфера колективного спілкування, організованого на основі комунікативних ситуацій. Ситуації стимулюють студентів до комунікативно-вмотивованого виконання мовленнєвих дій, а спілкування в таких ситуаціях дає студентам змогу засвоїти свідомо іншомовний матеріал. Потрібне спілкування – емоційно забарвлене, пронизане індивідуальними переживаннями, воно приносить радість, зацікавленість у спільній діяльності, створює передумови успіху як у навчанні, так і в позакласній роботі.

Розвиток комунікативних здібностей можливий тільки через вирішення реальних завдань на занятті, що викликає в студентів задоволення і впевненість в собі, бажання говорити англійською мовою.

Як відомо, проблема навчально-мовленнєвої ситуації, її моделювання у навчальному процесі знаходиться у центрі уваги вчених, дослідників, методистів, вчителів-практиків. Мовленнєва ситуація розглядається в багатьох працях, які освітлюють:

– сутність мовленнєвої ситуації як особливої форми навчання (В. Берлюк, В. Бухбіндер, О. Леонтьєв, Г. Рогова та ін.);

– педагогічні можливості даного засобу навчання (М. Вайсбурд, Є. Пасов, Г. Рубінштейн, В. Скалкін, О. Щукін та ін.);

– логічний об'єм мовленнєвої ситуації (Л. Пасічна, Г. Рогова, Т. Сахарова, В. Скалкін, Г. Рубінштейн та ін.);

– структура даного засобу навчання (Л. Пасічна, Г. Рогова, Г. Рубінштейн, Т. Сахарова, В. Скалкіна та ін.);

– прийоми формування мовленнєвих ситуацій (О. Алхазішвілі, Є. Пасов, О. Щукін та ін.).

Також у численних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних методистів розкриваються різні аспекти створення і функціонування комунікативних ситуацій при навчанні усного мовлення.

Навчальна мовна ситуація розглядається як «сукупність життєвих умов, що спонукають до висловлення думок і використання при цьому мовного матеріалу» [6, с. 43]. Виходячи з принципу рольової організації навчально-виховного процесу, Г. Китайгородська вважає, що ситуації організовуються викладачем як «сплав рольових очікувань і неформальних, особистісних виявів» [6, с. 146].

На думку Г. Рогової, «навчальні ситуації моделюють «фрагменти об'єктивної дійсності, співвіднесені з мовленнєвими діями партнерів по спілкуванню» [5, с. 35], тобто відтворюють, та імітують типові ситуації реального життя учасників комунікації. У мовленнєвій ситуації відбувається апробація зразків і моделей реального іншомовного спілкування, формується мовленнєва поведінка студентів, мобілізується їхня увага та розвивається уява, поживаються сам процес навчання, тобто проектується і реалізується, за І. Лернером, «ідеальне уявлення про можливу і належну форму діяльності для досягнення мети» [6, с. 148].

Ситуація – це частковий випадок діяльності, її клітинка, форма, в якій реалізується взаємовідношення людей, що спілкуються. Важлива методична риса ситуації – відсутність безпосередньої прив'язаності мовленнєвих одиниць до належних у даний момент обставинам. Також ситуаціям належать основні риси діяльності – змістовність, евристичність, ієрархічність, визначена структура.

Важливо зазначити, що взаємодія тих, хто спілкується виникає при вирішенні будь-якої проблеми (Я.Пономарьов). З методичної точки зору це дуже суттєво, оскільки це вимагає організації ситуації як діяльності, яка складається з вирішення завдань спілкування.

Однак, що ж виступає роллю взаємодії в ситуації спілкування? Що є ядром відображення у свідомості ситуації? Ми вважаємо, що в цій якості постають взаємовідношення тих, хто спілкується.

Якщо одна людина обурюється вчинком когось, а інша виправдовує або погоджується з цим, то «обурення-погодження» або «погодження-обурення» і є ситуацією. Звичайно, це лише її основа, на якій базується більшість, у цьому випадку також і обставини. Проте наявність цієї основи дає можливість створити істинну ситуацію, яка може служити стимулом і основою навчання говорінню.

Ситуація, за своїм характером динамічна, вона змінюється постійно, разом з мовленнєвими діями, в залежності від них. Кожна репліка змінює, стимулює ситуацію.

Проте, в деякій мірі ситуація статична: вона є ніби зупинені на мить взаємовідношення, зафіксовані моменти мовленнєво-розмовного процесу. Дуже важливо відмітити, що ситуація – це не просто сукупність обставин, подій, навіть взаємодій, а також це система, що має певну структуру.

Отже, ми можемо дати на основі всього, визначення поняття «ситуація». *Ситуація – це така динамічна система взаємовідношень тих, хто спілкується, яка завдяки її відтворенню у свідомості створює особистісну вимогу у цілеспрямованості діяльності.*

Як відомо, існує чотири складові мовленнєвої ситуації: *суб'єкт, об'єкт (тобто предмет розмови), ставлення суб'єкта до предмета розмови та умови мовленнєвого акту.*

У навчальному процесі використовуються як природні, так і спеціально створені (штучні) мовленнєві ситуації. При цьому слід зауважити, що в структурному відношенні вони по суті однакові.

Суттєва відмінність полягає в тому, яка мотивація закладена в їх основу – реальна або умовна. Якщо вдається створити наближено природну мовленнєву ситуацію в групі, то це означає, що вдається створити передумови для формування особистісного ставлення студента до предмета. Отже, з одного боку необхідно враховувати інтереси самих студентів, а з другого – вибір предмета має бути адекватним. Напевно, це і є головним у створенні наближеної природної мовленнєвої ситуації на занятті [1, с.45].

Для здійснення мовного контакту необхідні також відповідні комунікативні умови. При цьому треба враховувати, що студент, перебуваючи в групі не може повністю підпорядкувати існуючі умови меті своєї розмови. І він постійно відчуватиме дефіцит володіння мовою. Звідси можна зробити висновок, що навіть наближено природна мовленнєва ситуація в умовах школи завжди певною мірою буде штучною. Отже, викладач повинен сам організувати мовний контакт студентів і запропонувати мовленнєву підтримку, а саме:

1. Повний текст діалогу або монологу можна давати тільки у виняткових випадках. Хоча це завжди краще, ніж припуститися численних помилок. Повний текст інколи може бути корисним на початку роботи над ситуацією, якщо студенти погано володіють мовним матеріалом;

2. Текст, складений з незакінчених речень – особливо корисна опора при вивченні монологів;

3. Ключові слова, які можна написати на дошці, плакаті або інших індивідуальних картах;

4. Мовні зразки, які можна використати як початок для розмови.

Беручи за основу дослідження проведені Г. Вороніним, І. Богдановою та Ю. Булгаковим, що виділяють стадії формування мовленнєвих умінь, а саме: *стадія презентування, імітація, закріплення, генералізація, переключення з моделі на модель [2, с.313]*, ми виділяємо окремо види ситуацій, що доцільно використовувати на кожному етапі формування мовленнєвих умінь.

Але слід зазначити, що неможливо розмежувати види відносно кожного етапу, оскільки вони не мають чітко окреслених меж.

Таблиця 1

Співвідношення етапів формування мовленнєвих умінь та типів ситуацій

Етап	Види ситуацій	Мета ситуацій
Презентування	Стимулюючі	Передбачають установку, яка спрямовує учнів у процес спілкування.
Імітація	Дублюючі	Швидко і чітко відтворення зразку, що є еталоном йому подібних.
	Репродуктивні	Навчити самостійно будувати висловлення учнями.
Закріплення	Ситуації на заміну	Оволодіння учнями новими граматичними конструкціями, в яких використовується підстановка інших лексичних одиниць у зразку, що відпрацьовується.
	Поширювально-підстановчі	Передбачають підстановки раніше вивченої лексики у нову граматичну конструкцію
Генералізація	Перетворюючі	Правильне використання в одній і тій самій конструкції різноманітних граматичних форм.
Переключення з моделі на модель	Комбінуючі	Передбачає оволодіння вміннями поєднання нового матеріалу з раніше вивченим.

До першого етапу відносимо стимулюючі ситуації. Слід зазначити, що зародженню мовлення завжди передують мотив, тому у того, хто говорить повинно бути сформована установка на спілкування в цілому. У зв'язку з цим на початковому етапі формування комунікативної компетенції ми включаємо у навчальну сферу саме такі ситуації, які передбачають гумористичний зміст і показують практичну значущість знань та мовленнєвих умінь. В основі стимулюючих мовленнєвих ситуацій матеріалом виступають різні цікаві історії, скетчі (гумористичні сценки), реальні веселі історії з життя, а також анекдоти. Ці ситуації подаються без змістових ланок, наприклад: спрогнозуйте останню репліку та інсценізуйте діалог; доповніть репліки діалогу у даній ситуації, як ви думаєте, чим все закінчиться? Такі завдання формують в студентів творче мислення, дають

можливість імпровізувати. Слід також зазначити, що ці ситуації передбачають відтворення власного досвіду у поставленому перед ними завданні.

На стадії *імітації* доцільне тренування граматичних конструкцій, для цього використовується другий тип мовленнєвих ситуацій – *дублюючі*, за допомогою яких створюється сфера реальної комунікації. Мета цих ситуацій полягає у швидкому і чіткому відтворенню прикладу, який є еталоном для будівництва йому подібних. Студентам надається змога брати участь у ситуаціях, базою для яких є картки з репліками та відповідями на них.

Також під час формування лексико-граматичних умінь велику роль відіграють *репродуктивні навчально-мовленнєві ситуації*. Особливість цих ситуацій полягає в тому, що вони дають можливість студентам більш самостійно будувати висловлювання, тобто це передбачає самостійний вибір лексичної одиниці та граматичної конструкції у реченні.

До етапу закріплення навичок доцільне використання *ситуацій на заміну*. Цей вид передбачає оволодіння новими граматичними конструкціями, де важливим постає зміна логічного наповнення запропонованої граматичної конструкції, тобто підстановка інших лексичних одиниць у зразку, що відпрацьовується.

Ми вважаємо, що паралельно слід віднести до закріплення *поширювально-підстановчі ситуації*. Сутність їх полягає в тому, що вони забезпечують можливість включити всередині даної граматичної конструкції під час роботи над визначним граматичним явищем вже відому, раніше вивчену лексику.

На етапі *генералізації* використовуються *перетворюючі навчально-мовленнєві ситуації*. Метою їх є правильне використання в одній і тій самій конструкції різноманітних граматичних форм. Цей тип передбачає заміну даної граматичної одиниці в конструкції на правильно вибрану з-поміж тих, що входять разом з нею в одну систему взаємопротиставлених одиниць (наприклад теперішній чи майбутній час, вищий або найвищий ступінь порівняння) під впливом нових умов ситуації.

На останньому етапі *переключення з моделі на модель* використовуються *комбінуючі навчально-мовленнєві ситуації*, які передбачають оволодіння вміннями об'єднувати матеріал, що вивчається з раніше вивченим.

Отже, мовленнєві ситуації є ефективним засобом реалізації комунікативного підходу до вивчення іноземних мов. Подальша робота в обраному напрямі буде спрямована на вдосконалення системи видів вправ, що забезпечують формування мовленнєвих умінь студентів.

Література

1. Бориско Н. Ф. Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения): монография. – К.: Изд. Центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
2. Дементьева Т. Ф. Использование учебно-речевых ситуаций в процессе формирования коммуникативной компетенции студентов-иностранцев подготовительных факультетов // Збірник наукових праць. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Випуск 30. К-3, 2004.
3. Квасова О. Г. Использование проблемных коммуникативных ситуаций в обучении иноязычному общению студентов 2–4 курсов языкового вуза // Иноземні мови. – 1999. – № 1. – С. 32–33.
4. Ніколаса С. Ю., Шерстюк О. М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов // Иноземні мови. – 2002. – № 1. – С. 39–47.
5. Пассов Е. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е издание. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
6. Семенчук Ю. Иноземна мова – для реального життя // Иноземна мова в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 143–151.

Головня А. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА

Лінгвокультурологія стала об'єктом дослідження досить давно: значний внесок у розробку та обґрунтування проблем лінгвокультурології зробили ще Вільгельм фон Гумбольдт, Бенджамін Уорф, Едвард Сепір та інші. Лінгвокультурологія продовжувала привертати увагу науковців, зокрема, таких всесвітньо відомих лінгвістів як Р. Якобсон, Р. Барт, Н. Хомський, Ф. де Соссюр, чії дослідження у цій галузі заклали основи науки лінгвокультурологія, яка остаточно сформувалася у 90–ті роки ХХ століття внаслідок інтеграції мовознавства з сумісними дисциплінами, зокрема, культурологією, етнологією, етнографією [2], [3], [18], [20]. Протягом останніх десятиліть термін «лінгвокультурологія» асоціюється з роботами таких вчених як В. М. Телія, В. В. Воробйов, Н. Д. Арутюнова, Ю. С. Степанов, В. І. Карасик та цілою низкою інших лінгвістів. На даний час існує чотири основні наукові школи лінгвокультурології Ю. С. Степанова, В. М. Телії, Н. Д. Арутюнової та В. М. Шахлаєва і В. В. Воробйова [3], [20]. Інші школи продовжують активно формуватися.

У рамках лінгвокультурології відбувається осмислення культури як форми існування людини та суспільства у світі, а мова виступає засобом інтерпретації людської культури, ментальності нації. Базове для лінгвокультурології поняття культури включає світогляд, моральні норми, що лежать у основі поведінки людини, способи пізнання світу; твори мистецтва; духовні та моральні цінності [3]. Культура залежить від мови, визначається нею та впливає на неї. Мова – це джерело формування та прояву ментальності народу, через неї культура зберігається та передається іншим поколінням.

Через мову виражаються не лише особливості концептуалізації окремої особистості, але й національний дух та пов'язані з ним особливості творчості окремої особистості. Результати процесу концептуалізації письменників та поетів реалізуються у їхній художній творчості. Оскільки будь-який автор є представником певної національної спільноти, на його когнітивну структуру накладається відбиток національної картини світу. В результаті цього у ній розташовуються культурні концепти, які інтерпретуються призму індивідуального сприйняття та реалізуються через зображальні засоби мови [17].

Художні простори творчості окремих письменників не одноразово ставали об'єктами дослідження. Однак, творчість класика світової літератури Редьярда Кіплінга відзначається своєю неповторністю та унікальністю. Лінгвокультурний простір художньої прози автора поєднує у собі кілька культурних традицій, серед яких домінуючими є англійська та індійська. Така особливість творчості Редьярда Кіплінга зумовлена особливістю мовної особистості автора.